

Loyihaviy moliyalashtirishda tijorat banklarida raqobatni oshirish yo'llari

Tursunova Shaxnoza Ilyos qizi
O'zbekiston bank moliya akademiyasi magistranti

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish jarayonida raqobatni takomillashtirishga doir muhim masalalar o'rganilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, aktivlar, kredit portfellari, kredit siyosati, raqobatbardoshlik, moliyaviy barqarorlik, risk boshqaruvi, muddati o'tgan to'lovlar, loyihaviy moliyalashtirish, moliyaviy mahsulotlar, kredit reytingi, bank tizimi, banklar o'rtasidagi raqobat, innovatsion moliyalashtirish, bank xizmatlari, moliyaviy tahlil, likvidlik, tasdiqlangan qarzarlar, kredit xavfi, bankning moliyaviy barqarorligi

ANNOTATION. In this article explores key issues related to improving competition in the process of project financing in commercial banks.

Key words: commercial banks, assets, credit portfolios, credit policy, competitiveness, financial stability, risk management, overdue payments, project financing, financial products, credit rating, banking system, competition between banks, innovative financing, banking services, financial analysis, liquidity, confirmed debts, credit risk, financial stability of banks.

Bugungi kunda, iqtisodiyotning raqamli transformatsiyalashuvi va global moliyaviy integratsiyaning kuchayishi bilan birga, tijorat banklarining faoliyatida ham yangi yondashuvlar, innovatsiyalar va samaradorlikni oshirishga qaratilgan strategiyalar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, banklarning muvaffaqiyatli faoliyati faqat moliyaviy resurslarni samarali boshqarish, innovatsion xizmatlar taqdim etish va mijozlarga yuqori sifatli xizmatlarni taklif etish orqali imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, banklar o'rtasida raqobatning kuchayishi, ularning innovatsiyalarni joriy etishdagi faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonning iqtisodiy o'sishi va moliya bozorining rivojlanishi jarayonida tijorat banklarining o'zaro raqobati, xususan loyihaviy moliyalashtirish sohasidagi faoliyati, mamlakat iqtisodiyoti uchun katta ahamiyatga ega. Tijorat banklarining

raqobatbardoshligini oshirish, faqatgina moliyaviy xizmatlarning sifatini yaxshilash bilan cheklanmaydi, balki yangi investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini yaratadi. Bu esa o'z navbatida, banklar tomonidan taqdim etilayotgan moliyaviy resurslar va xizmatlar orqali davlatning global iqtisodiy tizimda tutgan o'rnini mustahkamlashga yordam beradi.

Loyihaviy moliyalashtirishda tijorat banklarida raqobatni takomillashtirish, kreditlash tartibida yuzaga keluvchi riskli jarayonlarni baxolash va hamda kreditlash amaliyotining prognoz ko'rsatkichlarini ishlab chikishning ayrim jihatlari xorijlik iqtisodchi olimlardan M.A.Passel, Yu.A.Gerasina, D.M.Noton, O.I.Lavrushin va boshqalarning ilmiy ishlarida atroflicha tadqiq etilgan. O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan Sh.Z.Abdullaeva, G'.Q.Yaxshiboev, R.M.Yunusov, B.S.Mamatov, G.O.Turdieva, M.S.Rustamov, I.Y.Kulliev, D.A.Saidov, O.K.Iminov, F.Xolmamatov va boshqalarning ilmiy ishlarida banklarning kreditlash amaliyotini rivojlantirish bo'yicha qator ilmiy va amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Hozirgi davrda O'zbekiston iqtisodiyotida tub islohotlar amalga oshirilayotgan bir paytda, real sektorning rivojlanishida yirik investitsion loyihalarni moliyalashtirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada loyihaviy moliyalashtirish tizimi — ya'ni yirik va o'rta loyihalarni kelgusidagi nafaqat moliyaviy samaradorligi, balki kreditni qaytarish imkoniyatini ta'minlovchi asosiy manba sifatida — bank sektorida muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, loyihaviy moliyalashtirish sohasida tijorat banklari o'rtasida raqobatni kuchaytirish esa moliyaviy xizmatlar sifatini oshirish, innovatsion mahsulotlarni joriy qilish va biznes muhitni yaxshilashda alohida ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan tijorat banklari — Xalq banki, Ipoteka-bank, Milliy bank, Asaka bank, Kapitalbank, Hamkorbank, TBC Bank, va boshqalar — bu yo'nalishda turli strategiyalar asosida harakat qilmoqda. Shu bois, mazkur mavzuda loyihaviy moliyalashtirish tizimida raqobatni kuchaytirish yo'llari, amaliy holatlar, va istiqbollarni tahlil qilish dolzarb hisoblanadi.

Loyihaviy moliyalashtirish — bu yirik investitsion loyihalarni, ayniqsa infratuzilma, sanoat, energetika va qurilish sohalaridagi loyihalarni uzoq muddatli kreditlash shaklidir. Uning o'ziga xos jihati shundaki, qarz qaytarilishi asosan loyiha amalga oshirilgach, undan tushadigan daromad hisobidan ta'minlanadi.

O'zbekistonda ayniqsa quyidagi sohalarda loyihaviy moliyalashtirish ehtiyoji yuqori:

Iqtisodiy zonalar va texnoparklar qurilishi;

Qishloq xo'jaligi klasterlari;

Energiya va resurs tejankor texnologiyalar;

Turizm infratuzilmasi;

Logistika va transport tarmoqlari.

2. Tijorat banklarida raqobat muhitining hozirgi holati

Bugungi kunda yirik davlat banklari (Milliy bank, Ipoteka-bank, Asaka bank) yirik loyiha kreditlarini berishda ustunlik qilmoqda. Biroq ular ko'pincha davlat kafolatiga ega yoki davlat buyurtmasiga asoslangan loyihalarni moliyalashtirishga moyil. Shu bilan birga, xususiy banklar (Kapitalbank, Hamkorbank, Trustbank) kichik va o'rta loyihalarni moliyalashtirishda faol, biroq resurs bazasi cheklangan.

Raqobatdagi asosiy muammolar:

Uzoq muddatli mablag'larning yetishmasligi;

Loyihani baholash bo'yicha mutaxassislar yetishmasligi;

Kredit risklarini to'liq baholash tizimining zaifligi;

Kafolat va garov talablarining qattiqligi;

Mahalliy va xalqaro reytinglarning pastligi.

3. Raqobatni takomillashtirish yo'llari

A) Maxsus moliyaviy instrumentlarni joriy etish

Masalan, Milliy bank va Asaka bank tomonidan energetika sohasidagi "yashil" loyihalar uchun xorijiy kredit liniyalari (masalan, EBRD, ADB) orqali moliyalashtirish yo'lga qo'yilgan. Shu tajribani boshqa banklar ham o'zlashtirishi zarur.

B) Konsorsium moliyalashtirish amaliyotini kengaytirish

Yirik loyihalarda banklar o'z resurslarini birlashtirib, risklarni bo'lishish orqali moliyalashtirish imkoniga ega bo'ladi. Masalan, "Toshkent City" loyihasining moliyalashtirilishida bir nechta banklar ishtirok etgan.

C) Innovatsion texnologiyalarni joriy qilish

Xususiy banklar (TBC Bank, Anorbank) raqamli texnologiyalar orqali loyihalarni tezkor baholash va monitoring qilish tizimlarini yo'lga qo'ygan. Boshqa banklar ham ushbu texnologiyalarni joriy qilsa, raqobat kuchayadi.

D) Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirish

Jahon banki, OTB, Islom taraqqiyot banki kabi tuzilmalar bilan ishlash orqali tijorat banklari uzoq muddatli, past foizli resurslarga ega bo‘ladi. Masalan, “Ipoteka-bank” Osiyo taraqqiyot banki bilan hamkorlikda qishloq xo‘jaligi klasterlariga kredit liniyasini yo‘lga qo‘ygan.

E) Kadrlar salohiyatini oshirish

Moliyaviy tahlil, loyiha baholash, risk menejmenti kabi yo‘nalishlarda bank xodimlari uchun xalqaro trening va sertifikat dasturlari joriy etilishi lozim.

1.1-jadval

O‘zbekistonda loyihaviy moliyalashtirish tizimini isloh qilish orqali tijorat banklari raqobatini rivojlantirish bo‘yicha SWOT tahlili

SWOT Kategoriyasi Tahlil mazmuni

S – Kuchli tomonlar (Strengths)	- Davlat va Markaziy bank tomonidan moliyaviy sohani qo‘llab-quvvatlash siyosati mavjud - Yirik tijorat banklarining kapital bazasi kuchli (Milliy bank, Ipoteka-bank, Asaka bank) - Raqamli texnologiyalar joriy etilishi (TBC Bank, Anorbank tajribasi) - Uzoq muddatli moliyalashtirishga ehtiyojning ortib borayotgani
W – Zaif tomonlar (Weaknesses)	- Uzoq muddatli resurslarning yetishmasligi - Loyiha baholash va monitoring qilish tajribasining kamligi - Kredit risklarini tahlil qilish tizimi rivojlanmagan - Davlat va xususiy banklar o‘rtasida resurslar va imkoniyatlar tafovuti
O – Imkoniyatlar (Opportunities)	- Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik (EBRD, ADB, ITB) - Yashil iqtisodiyot va ekologik loyihalar moliyalashtirish imkoniyatlari - Markaziy bank tomonidan bank islohotlari va liberallashtirish siyosati

	- Fintech va innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish imkoniyati
T – Tahdidlar (Threats)	- Makroiqtisodiy barqarorlikka tahdidlar (inflyatsiya, valyuta o'zgarishlari) - Mintaqaviy siyosiy va geosiyosiy noaniqliklar - Soliq yuklamalari va byurokratik to'siqlar - Katta va kichik banklar o'rtasidagi raqobat notengligi

Tahlildan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish sohasida raqobat hali to'laqonli shakllanmagan bo'lsa-da, bu yo'nalishda ijobiy siljishlar mavjud. Raqobatni kuchaytirish orqali banklar moliyaviy mahsulotlar sifatini oshiradi, mijozlarga moslashuvchan xizmatlar ko'rsatadi, va eng asosiysi, yirik investitsion loyihalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga hissa qo'shadi.

Kelgusida quyidagi chora-tadbirlar raqobat muhitini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi:

- Banklararo hamkorlikni kuchaytirish;
- Uzoq muddatli resurslar bazasini kengaytirish;
- Innovatsion moliyalashtirish vositalarini joriy etish;
- Regulyatorlar tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari kuchaytirish.

Shunday qilib, loyihaviy moliyalashtirish tizimini isloh qilish orqali O'zbekistonda barqaror iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlari yaratilishi va xalq farovonligining oshishi ta'minlanadi.